

УДК 330.341

Тітаренко Г. Б.

Національний університет державної податкової служби України

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Досліджено економічні умови становлення національної інноваційної системи (далі – НІС) в Україні, розробки, впровадження та розвитку методології НІС. Розглянуто поняття парадигми, доктрини, концепції НІС України.

Ключові слова: інновації, концепція розвитку НІС України, керуючу підсистему управління НІС.

Постановка проблеми. Вихідною умовою розробки фундаментальних положень парадигми управління НІС є формування вихідних наукових положень методології. Для опису парадигми управління НІС застосовується низка понять: парадигма, доктрина, концепція, методологія.

Економічна теорія свідчить, що дослідження методологічних основ ключових понять тих чи інших соціально-економічних процесів завжди пов'язані з формуванням нової парадигми. У сучасному розумінні «інноваційний розвиток» трактується як парадигма економічного, соціально-політичного та іншого розвитку суспільства. Слід також зазначити, що в понятті «парадигма процесу управління розвитком НІС» є зазвичай присутнім інституціоналізм, який означає, що визначення такого поняття має своєю основою досягнення класичних теорій та підтверджується об'єктивним процесом національного науково-технічного прогресу, який в свою чергу також є складовою частиною нової парадигми економічної теорії.

Отже, парадигма процесу розвитку НІС в Україні перетинається з іншими парадигмами, та сприяє озброєнню людства знаннями історичної перспективи, основних устоїв і закономірностей розвитку ринкової економіки і суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інноваційних підходів в розвитку економічних систем були пріоритетними у дослідженнях таких вітчизняних і зарубіжних фахівців: В. Александрової, І. Ансоффа, Ю. Вазала, А. Бірманна, В. Бокія, О. Василика, Л. Водачека, А. Гальчинського, Д. Гвішіані, В. Гейця, А. Гречан, А. Гриньова, А. Даниленка, М. Дем'яненко, М. Денисенка, І. Ігнатієвої, В. Кабакова, М. Кирилова, О. Лапко, Н. Лапіна, І. Новікової, В. Опаріна, К. Павлюк, А. Пересади, П. Саблука, М. Савлука, Б. Санті, І. Тарасенко, В. Федосова, Л. Федулової, М. Чумаченка, Ю. Шенгера, Й. Шумпетера, С. Юрія, Ю. Яковця та інших. Питанням державної підтримки, пошуку джерел інвестиційних ресурсів, інформаційному забезпеченню розробки та впровадження інноваційних проектів присвячено праці С. Володіна, А. Гайдуцького, О. Дація, Л. Дейнеко, І. Драган, С. Захаріна, О. Іванченка, М. Корєцького, М. Маліка, Л. Мармоль, О. Петухової, Г. Підлісецького, М. Садикова, В. Юрчишина.

Проте, незважаючи на цінність проведених досліджень, нерозв'язаною залишається проблема формування і розвитку національної інноваційної системи України, пов'язана з відсутністю теоретико-методологічної основи державної інноваційної політики, яка повинна базуватися на засадах комплексності, результативності взаємодії окремих її складових. Невизначеним залишається питання щодо обґрунтованої на державному рів-

ні моделі інноваційного розвитку країни та активізації ролі національної інноваційної системи у цьому процесі як ефективної інституціональної структури управління інноваційним процесом в економіці країни на всіх його стадіях, що забезпечує інтереси розробників, виробників і споживачів інноваційних продуктів.

Потребує поглибленого визначення проблема інституціональних особливостей національної інноваційної системи в контексті інноваційного потенціалу держави, розвитку підприємницького середовища і середовища генерації знань для розвитку інновацій.

У такому контексті поняття «парадигма» розуміється не просто як нова наукова концепція чи теорія. Мова йде про значно більше – про нові світоглядні засади, нову культуру мислення, про базові принципи сучасного постмодерністського світосприйняття. Йдеться про наукову революцію в дослідженнях сучасного світоустрою, коли акценти на дослідженнях складних систем «не залежать від того, чи йдеться про молекули, біологічні або соціальні системи» [3, с. 18].

У загальному філософському розумінні «парадигма» (від грец. *paradigma* – приклад) – це теорія або модель постановки проблеми, яку прийнято як зразок вирішення завдання, що досліджується [2, с. 21].

У сучасній філософській науці – це є система теоретичних, методологічних і аксіологічних установок, які взяті за зразок розв'язування наукових задач і які поділяють усі члени наукового співтовариства [www.wikipedia.org].

Та все ж конкретний зміст поняття «парадигма» залежить від того, для характеристики яких сторін і підсистем воно використовується. Так, зокрема, може йтися про способи бачення і моделі пізнавальної реальності, або про сукупність вирішених і невирішених проблем та завдань і методів їхнього вирішення, або про оцінки на істинність, тощо. Тобто адекватне використання поняття «парадигма» для опису й пояснення закономірностей розвитку передбачає його співвідношення з досліджуваною системою. Це поняття, яке говорить про усталеність змісту, об'єктів, відповідне розуміння проблеми, що існує певний час (у тому числі й те, яке теоретично досліджене).

Як засвідчила діюча практика, досягти ефективності суспільних відносин шляхом механічного внесення змін в окремі елементи чи примноження тих чи інших зусиль у певному напрямі таких відносин виявилось неможливим без відповідного методологічного забезпечення. Потрібні загальне русло, чітка програма дій, задати яку здатна, насамперед, парадигма, забезпечуючи на основі притаманної їй змістовності (як її органічної внутрішньої характеристики) чіткість визначення шляхів подальшого руху.

Завдяки єдиному підходу до оцінки окремих явищ і процесів на основі існуючої парадигми розкриваються можливості та сприятливі умови для нагромадження їхньої позитивної динаміки, адже кожного разу із формуванням нової парадигми виникає нова ціль, яка дещо випереджає рівень зрілості існуючих на той час економічних відносин та інститутів, а це вимагає інших підходів, методів, інструментів. У цьому контексті, об'єднуючи органічну єдність усіх сторін поняття «парадигма», її розглядають і як процес, що формує прорив, і як стратегічне визначення конкретних шляхів і напрямів розвитку.

Тому серед основних завдань формування нової парадигми є сприяння максимальному використанню можливостей адекватної відповіді на вимоги нових обставин. І саме цим пояснюється те, що спроби дослідити методологічні основи ключових питань реформування тих чи інших соціально-економічних процесів завжди були пов'язані з формуванням нової парадигми [4, с.13-14].

Систематизоване вчення означає сукупність теоретичних положень розвитку інноваційної системи. Доктрина, яка поєднує елементи наукових знань, є концептуалізованою формою підходу до трактування розвитку інноваційної системи. Доктриною інноваційного розвитку суб'єктів господарювання в Україні виступає сукупність ідей, принципів, цілісна концепція, система методів, прийомів і способів наукового пізнання господарських явищ для досягнення задалегідь установлені мети та контрольних дій.

Під концепцією розуміють систему поглядів, розуміння явищ, процесів, єдиний, визначальний задум [1]. Концепція (від лат. *conceptio* – розуміння, уявлення) – це «ведучий замысел, определенный способ понимания, трактовки какого-либо явления» [Философский словарь, М., 2006].

Концепція розвитку НІС України – це певний спосіб розуміння, тлумачення, інтерпретації інноваційного розвитку, головна точка зору на нього, провідний задум, що визначає його мету.

Процес дослідження вимагає побудови концептуальної системи. Концептуальна система – це абстрактна модель, яка дозволяє визначити керуючу підсистему та керовану нею систему процесу управління НІС України. За визначенням М. Мескона, модель – це представлення об'єкта, системи чи ідеї в деякій формі, відмінній від самого об'єкта [М. Мескон, М. Альберт, 1997].

Концептуальна система розвитку НІС в Україні – це система, яка побудована в логічний послідовності й пов'язана смисловою єдністю різноманітною сукупністю категорій, істотних для формування системи розвитку інноваційної системи.

У зв'язку з тим, що вибір мети, засобів її досягнення – це суб'єктивний процес, який не формалізується, ґрунтується на досвіді і знаннях суб'єкта, формування елементів «концептуальної моделі» також засноване на суб'єктивному виборі з множини категорій тих, які б найбільшою мірою відображали сукупність якісних характеристик, що є початковим «інструментом» у процесі досягнення мети. На вибір елементів концептуальної системи впливає зовнішнє середовище. Цей вплив полягає в тому, що суб'єкт управління використовує минулий досвід і вже апробовані елементи.

Проте, суб'єктивно вибраного набору якісних характеристик недостатньо для відображення системної сутності інноваційної системності. Для того, щоб вибраний суб'єктивно набір характеристик і ознак відповідав вимогам системності, його

необхідно поєднати з об'єктивним процесом формування їх у систему.

Базові положення запропонованого підходу до розвитку НІС в співставленні з традиційними
Відсутність теоретичних надбань та практичного досвіду щодо функціонування НІС в Україні обумовили концентрацію зусиль на більш детальному дослідженні з метою узагальнення досвіду розвинутих країн та пошуку шляхів побудови концепції розвитку НІС за новою парадигмою.

Аналіз відомих підходів щодо структури НІС дозволяє дійти висновку, що в роботах вітчизняних науковців найчастіше досліджено складові НІС, найбільша увага приділена підприємницькому середовищу, джерелам фінансування НІС, його потенціалу, тощо. Разом з тим в цих дослідженнях, на нашу думку, недостатньо використовується системний підхід щодо розкриття процесу функціонування національної інноваційної політики в цілому.

В останні роки зросла зацікавленість до подальшого вивчення та пошуку шляхів удосконалення процесу та насамперед середовища, що генерує знання. Це пов'язано з такими факторами як:

- інтеграція України в світовий освітній простір, що привело до зростаючої ролі вищих навчальних закладів в економічному та політичному житті країни;

- зростанню питомої ваги людського капіталу в активах ведучих транснаціональних корпорацій.

Також посилюється інтерес до трансферу технологій в більшості галузей промисловості та, зокрема, в агро – промисловому комплексі країни. Це питання в наш час системно досліджується в інституті інноваційних технологій під керівництвом С. Володина.

Між тим питання внутрішніх зв'язків в НІС, питання інституціонального забезпечення, оцінки інноваційних проектів на сьогоднішній день не розглянуто.

Іншими словами, існуюча на сьогоднішній день методологія зорієнтована в основному на окремі складові НІС і зовсім не реагує на зміни в зовнішньому середовищі, не зорієнтована на досягнення стратегічних цілей – розвитку національної інноваційної політики та формування механізму модернізації економіки України в умовах затяжної кризи.

Нова парадигма розвитку НІС побудована на принципах системного підходу, які дають можливість комплексно розглянути проблему побудови НІС, можливість виявлення синергетичного ефекту, визначити основні показники ефективності НІС, застосувати інституціональний підхід безпосередньо до побудови самої структури НІС. Вузким місцем традиційного підходу є, як ми зазначали вище, його орієнтація на окремі складові структури НІС. Разом з тим конче необхідним, на нашу думку, є чітке визначення підсистеми, яка здійснює керівництво, та системи, яка сприймає на себе вплив такого керівництва.

Необхідність швидкої модернізації економіки України потребує зміни поглядів на інноваційну політику та на національну інноваційну систему в цілому. Національна інноваційна система не є визнаною на офіційному рівні структурою, разом з тим існування розвинутої НІС дасть можливість прискореної побудови ефективної економічної системи нашої держави. Таке твердження дає можливість перейти від парадигми традиційного розуміння інноваційного розвитку до парадигми управління національною інноваційною системою.

Виходячи з аналізу зведених показників цієї таблиці легко визначити основні відмінності за-

**Базові положення запропонованого підходу
до управління національною інноваційною системою України**

	Традиційні підходи	Запропоновані
1. Мета	Модернізація виробництва та надання послуг, розгляд окремих складових НІС без прив'язки до системи.	Розгляд НІС як основної складової національної інноваційної політики
2. Межі предметної області	Макро-, мезо-, та мікрорівень окремо	Національна інноваційна система поєднує всі галузі економіки
3. Об'єкт	Людський капітал, підприємницька діяльність, трансфер технологій – окремі складові НІС, які використовуються в процесах і результатах інноваційної діяльності	Підсистеми керуюча та керована в НІС, взаємозв'язки між ними, зовнішнє середовище
4. Домінуючий аспект	Спрямованість на ендогенні фактори	Системний підхід поєднує керовану підсистему, яка базується на трансфері технологій, створенні інтелектуального капіталу та відтворення людського капіталу на всіх рівнях управління, можливість управління цими складовими на державному рівні
5. Регламентування	Адміністративні методи та стимуляція	Адміністративні методи, стимуляція, державна підтримка та мотивація до переходу на технології шостого та сьомого рівнів
6. Механізм реалізації результатів	Відсутній, обирається вільно окремими суб'єктами інноваційної діяльності	Макро- та мікрорівень у сукупності, науковий підхід до вирішення проблеми
7. Методичний інструментарій	Методичні підходи до фінансування, організації інноваційної діяльності	Сукупність методичних підходів до акумулювання та відбору інноваційних ідей, розробки й аукціонного продажу проектів користувачам, провідна роль НАН України та її структурних підрозділів
8. Критерій оцінки якості інноваційної системи	Своєчасність виявлення відхилень від стандарту	Своєчасність та універсальність виявлення резервів інноваційного потенціалу для прийняття рішень. Розробка критеріїв результативності інноваційної діяльності

пропонованої парадигми від існуючих підходів.

Запропонований системний підхід повинен забезпечити синергетичний ефект від взаємодії різноманітних складових НІС. Одним з основних завдань НІС є надання релевантної інформації для здійснення інноваційної політики.

Новий зміст парадигми управління НІС, як це наведено в табл.2, дослідження процесу управління НІС передбачає ряд проблем. Зазначимо ключові: перша проблема – системний підхід до процесу управління НІС, друга – розробка моделі управління НІС. Безумовно, також потребують уваги питання оцінки ефективності НІС (третя проблема), а також питання розвитку трансферу технологій та розвитку і відродження людського капіталу.

З урахуванням чинної та запропонованих базових положень інноваційного розвитку країни існуюча на сьогодні парадигма інноваційного розвитку набуває нового змісту та наповнення.

Нове бачення існуючої парадигми процесу розвитку НІС покликане сприяти подальшому здійсненню розвитку інноваційної політики держави. Воно повинно базуватися на фундаментальних положеннях парадигми, що дозволяє врахувати особливості функціонування таких систем та відповідає новим поглядам і методам у науці. Положення системного підходу дозволили сформуванню вихідні положення парадигми інноваційного розвитку, визначити його ключові аспекти, принципи реалізації розвитку НІС в Україні.

Головна ідея запропонованого підходу – це надання пропозицій щодо аналізу існуючої та впровадження нової стратегії розвитку інноваційної політики держави, яка надасть можливість запобігти кризовим явищам та вивести економіку країни на новий етап розвитку з метою подальшого підвищення рівня добробуту населення України. Проведені дослідження свідчать, що для реалізації цієї ідеї необхідно всебічно проаналізувати існуючі на сьогоднішній день умови та можливості впровадження ефективної НІС.

Таблиця 2

**Новий зміст парадигми
інноваційного розвитку України**

Розвиток інноваційної політики	За пріоритет визначено розвиток НІС Інноваційна політика орієнтована на те, щоб вивести країну з кризи, підвищити на новий рівень економіку виробництва та послуг, збільшити добробут населення
Новий зміст НІС	Визначення концептуальних засад розвитку НІС на основі використання наукових підходів: системного, цільового, об'єктно-орієнтованого, сценарного; визначені ключові напрями розвитку НІС в залежності від потреб інноваційної політики держави; механізм розвитку НІС, розвиток інституційного забезпечення розвитку НІС України
Організація НІС	Система інститутів та інституцій, які є складовою НІС

Джерело: складено автором

Висновки. Загальна схема парадигми управління процесом розвитку НІС дозволяє сформуванню вихідні положення парадигми, визначити ключові аспекти, принципи реалізації парадигми та функціональну спрямованість НІС для реалізації інноваційної політики держави. Як інформаційна система НІС перетворюється на з'єднуючу ланку між функціями збору, обробки та модифікації інформації і функціями прийняття рішень (планування, організація, контроль) для інноваційної політики держави. НІС повинна сформувати інформацію, придатну для впровадження в інноваційну політику держави. Ця інформація стосується розробки та подальшого впровадження інноваційних проектів, ідей, розробок, ця інформація містить також дані щодо оцінки ефективності впроваджених проектів. На основі результатів інформації, отриманої від НІС, створюється загальна картина стану інноваційної політики держави з відображенням найсуттєвіших причинно-наслідкових зв'язків і надається підстава для прийняття і корегування рішень з регулювання національної інноваційної політики.

Список літератури:

1. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азриляна. – 5-е изд. доп. перераб. – М. : Институт новой экономики, 2002. – 1208 с.
2. Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун: перевод с англ. П.З. Поленова ; общ. ред. и послесловие С.Р. Микулинского и Л.А. Марковой. – М. : Прогресс, 1975. – 288 с. : черт., 21 с.
3. Николис Г. Познание сложного. Введение / Г. Николис , И. Пригожин ; перевод с англ. – М. : Мир, 1990. – С. 18.
4. Реформування податкової системи України: теорія, методологія, практика : монографія / Ярошенко Ф.О., Мельник П.В., Мярковський А.І. та ін.; за заг. ред. М.Я. Азарова. – К. : Міністерство фінансів України, 2011. – 656 с., С. 13-14.
5. Философская энциклопедия. Т. 5. – М. : Наука, 1970.

Титаренко Г. Б.

Национальный университет государственной налоговой службы Украины

**ФОРМИРОВАНИЕ НОВОЙ ПАРАДИГМЫ РАЗВИТИЯ
НАЦИОНАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ**

Резюме

Исследованы экономические условия становления национальной инновационной системы (далее – НИС) в Украине, разработки, внедрения, развития методологии НИС. Рассмотрены понятия парадигмы, доктрины, концепции НИС Украины.

Ключевые слова: инновации, концепции развития НИС Украины, руководящая подсистема НИС.

Titarenko G. B.

National State Tax Service University of Ukraine

**THE FORMATION OF A NEW PARADIGM OF DEVELOPMENT
OF NATIONAL INNOVATION SYSTEM**

Summary

Investigated the economic conditions of formation of national innovation system in Ukraine, development, implementation, development of methodology of the NIS. The concept of paradigm, doctrine, the concept of NIS Ukraine.

Key words: innovation, the concept of development of the NIS Ukraine, the NIS subsystem.

УДК 621

Храброва О. В.

Донецкий державний університет управління

**АНАЛІЗ СТАНУ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ
І НАПРЯМКИ ЙОГО ПОЛІПШЕННЯ**

Проаналізовано стан машинобудівного комплексу України. Розглянуті структура та територіальна концентрація підприємств машинобудівного комплексу. Зроблено висновки та рекомендації щодо покращення стану машинобудування.

Ключові слова: машинобудівний комплекс, аналіз комплексу, стратегічний розвиток.

Постановка проблеми. Машинобудування має велике значення для зміцнення економіки України і становлення її як незалежної високорозвинутої держави. Роль машинобудування у розвитку країни визначає його обслуговуюча функція в усіх міжгалузевих комплексах – паливному, агропромисловому, будівельному тощо; участь у територіальному поділі праці (внутрішньодержавному і міждержавному). Саме від частки машинобудівної продукції в експортному секторі залежить багато в чому статус країни, її місце в міжнародних економічних інтеграційних процесах.

У наш час машинобудування служить основою економіки будь-якої країни і грає вирішальну роль у створенні матеріально-технічної бази господарства. У сучасних умовах йому належить винятково важлива роль у прискоренні науково-технічного прогресу.

Останні дослідження. Питаннями економічних процесів, формуванням інфраструктури, а також

державного регулювання стратегічного розвитку в галузі машинобудування були присвячені праці таких вчених, як Балабанова Н.В. [1], Соболев М.Ф. [2], Седелев Б.В. [3].

Мета статті. Метою статті є аналіз структури і динаміки розвитку комплексу машинобудування України і визначення найбільш актуальних напрямів розвитку.

Основна частина. Машинобудівний комплекс – міжгалузевий господарський комплекс України, що об'єднує систему науково-дослідних, конструкторсько-технологічних організацій, підприємств (об'єднань), продукція яких (машини, устаткування, прилади, апарати, механізми, послуги) має загальноекономічне призначення, виробничу та експлуатаційну спільність.

Машинобудування і металообробка – надзвичайно складна комплексна галузь промисловості. Їх численні підгалузі і виробництва певною мірою